

Дмитренко П. В., Косяк І. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Автори статті визначають профорієнтаційну компетентність як одну з фахових компетентностей учителя технологій. В статті розглянуто та охарактеризовано компоненти, етапи та умови формування профорієнтаційної компетентності майбутнього фахівця.

Ключові слова: профорієнтаційна компетентність, мотиваційний компонент, когнітивний компонент, операційно-діяльнісний компонент, емоційно-вольовий компонент, ціннісний компонент.

Вибір професії та оволодіння нею, побудова кар'єри є надзвичайно важливою проблемою з визначення людиною свого життєвого шляху, яка постійно знаходиться в полі пильної уваги соціологів, психологів і педагогів. Ця проблема спрямованості навчання, пов'язаного з професійним самовизначенням учнів, припадає саме на старший шкільний вік. В цей час виникають провідні потреби, відбувається диференціація інтересів, виявляються підстави для виділення життєвих цінностей, здійснюються перші професійні спроби. Допомогти підростаючій особі зробити правильний вибір – одне з головних завдань, яке вирішується за рахунок спільної роботи сім'ї, суспільства та сучасної школи. Тому вчитель, зокрема вчитель технологій, є інтегруючою ланкою між реалізацією вимог суспільства до трудових ресурсів та самою особистістю з врахуванням її здібностей та інтересів і має бути готовим до профорієнтаційної роботи у загальноосвітній школі.

Профорієнтацію, як спеціальну науку про принципи, методи й зміст керівництва професійним розвитком особистості школяра, розглядає радянський вчений Л. О. Йовайші та виділяє три її фази: підготовчу, спрямовуючу, закріплюючу [2].

Український дослідник В. К. Сидоренко в своїх роботах описує зміст профорієнтаційної роботи в процесі трудового навчання на всіх вікових періодах навчання школяра [6].

Профорієнтаційній підготовці вчителя присвятила свої дослідження Х. В. Процко [5], теорію і методику вивчення мотивації вибору професії описали у своїх працях Є. М. Павлютенков та В. В. Ярошенко [9].

У нашому розумінні профорієнтація – це процес, що включає систему надання соціологічної, педагогічної, психологічної допомоги учням у формуванні їх професійного самовизначення, підготовки учнів до обґрунтованого вибору професії, які задовольняють його особисті інтереси і

суспільні потреби.

В цей час в соціології, в педагогічній психології, в педагогіці розвернулися пошуки, направлені на дослідження проблеми розвитку компетентнісного працівника, компетентності як властивості особистості, формування компетенцій фахівця. У дослідженнях Н. М. Бібік, Е. Ф. Зеєра, І. О. Зимньої, О. Пометун, О. В. Овчарук, А. В. Хуторської ін., проаналізована суть компетентнісного підходу в освіті і взаємозв'язок основних складових даного підходу. У педагогіці розглянуті шляхи підвищення професійної компетентності (А. К. Марков, В. А. Сластенін); педагогічна компетентність (Л. М. Мітіна, І. Зязюн, В. Кальней); комунікативна компетентність (Л. А. Петровська); освітня компетентність (С. Е. Шишов), компетентність інженерів-педагогів (Л. Тархан) і ін.

У вітчизняній науці в даний час виділяється три основні підходи до поняття компетентності: діяльнісний (компетентність включає знання, уміння, навички, а також способи виконання діяльності на високому рівні кваліфікації відповідно до конкретних умов на користь задоволення певних потреб (А. В. Хуторський, Л. А. Петровська і ін.); особово-діяльнісний (компетентність може бути описана через співвідношення стану особової сфери людини і визначена як інтегративна якість особистості (І. О. Зимня, А. К. Марков і ін.); акмеологічний, що дозволяє інтегрувати принципи і діяльнісного, і особово-діяльнісного підходу (компетентність розглядається як елемент складніших систем і аналізується з урахуванням тих закономірностей, умов і чинників, які забезпечують високий рівень в якій-небудь області діяльності зрілих людей (Б. Г. Ананьєв, А. А. Деркач, Н. В. Кузьміна і ін.) [1, с. 15].

Категорія “професійна компетентність” є загальнонауковою, проте в різних галузях виділяються різні сторони її суті. Слід зазначити, що практично всі прихильники компетентнісного підходу, використовуючи терміни “компетентність” і “компетенція” чітко не диференціюють їх. Крім того, проблема формування компетентності більшістю авторів розглядається переважно в період професійного навчання в учбових закладах.

Згідно з О. В. Овчарук, внутрішня структура компетентності має такий вигляд: знання, пізнавальні навички, практичні навички, відношення, емоції, цінності та етика, мотивація [3, с. 11].

В. Д. Симоненко трактує професійну компетентність як інтегральну характеристику ділових та особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь і навичок, досвіду, достатніх для здійснення певного роду діяльності, що пов'язана з прийняттям рішень [4, с. 22].

С. Трубачева на прикладі освітньої компетенції виділяє структуру та основні інформаційні елементи, необхідні для набуття певного рівня компетентності. Вона розробила модель, що передбачає підбір елементів та їхніх відношень: мінімальний досвід діяльності або попередній етап

сформованості компетентності; соціальна, особистісна мотивація необхідності подальшого формування компетентності; знання, вміння, навички, необхідні для подальшого формування компетентності; способи діяльності на певному етапі формування компетентності; рефлексія ефективності отриманого результату [3, с. 54].

На нашу думку, однією з важливих професійних компетентностей майбутнього вчителя технологій є його профорієнтаційна компетентність, яка представляє системну особисту освіту, інтегруючи профорієнтаційні знання, уміння, практичний досвід, особисто-професійні якості, що забезпечують ефективність виконання профорієнтаційних функцій в майбутній професійній діяльності.

Проведений аналіз різних підходів до виявлення компонентів компетентностей дозволив нам зробити певні висновки. Більшість з дослідників визначають структуру профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технологій, яка складається з таких компонентів: мотиваційний, когнітивний, операційно-деяльнісний, емоційно-вольовий, ціннісний.

Мотиваційний компонент профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технологій пов'язаний з мотиваційно-ціннісним відношенням до майбутньої професії, із здатністю бачити і розуміти свою педагогічну діяльність, вільно орієнтуватися в ній, усвідомлювати свою роль і призначення.

Когнітивний компонент містить систему знань, необхідних для здійснення діяльності профорієнтації.

Операційно-деяльнісний компонент включає уміння, що дозволяють реалізувати наявні знання в типових і нестандартних ситуаціях діяльності профорієнтації.

Емоційно-вольовий компонент визначає особово-професійні якості (самоконтроль, уміння управляти діями, з яких складається виконання обов'язків і так далі), що мають істотне значення для ефективної діяльності профорієнтації.

Ціннісний компонент відображає здібність до самоаналізу, з подальшою мотивацією саморозвитку, самоудосконалення (уміння критично оцінювати свої особові і професійні якості, аналізувати причини успіхів і невдач, утруднень в процесі діяльності профорієнтації).

Аналізуючи профорієнтаційну роботу вчителів технологій в школах, ми виявили недостатній рівень готовності педагогів до здійснення профорієнтаційної діяльності, тому запропонуємо модель і педагогічні умови формування профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технологій.

На думку Н. О. Яковлевої, під педагогічним моделюванням варто розуміти відображення характеристик існуючої педагогічної системи у спеціально створеному об'єкті, який називається педагогічною моделлю. За

умов, щоб деякий об'єкт був моделлю іншого об'єкта (оригіналу), необхідна відповідність наступним вимогам: бути системою; знаходитись у деякій подібності до оригіналу; у визначених параметрах відрізнятись від нього; заміщати його у визначених відношеннях у процесі дослідження; забезпечувати можливість отримання нового знання про оригінал. [8, с. 4]

Модель формування профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технологій є теоретичним представленням процесу підготовки студентів до профорієнтаційної діяльності і включає наступні етапи.

– формування мотиваційно-ціннісного відношення до майбутньої профорієнтаційної діяльності (розуміння сенсу життя і ролі праці в розвитку людини і суспільства; життєвого, особового і професійного самовизначення; прав громадян на працю і свободу вибору професії; усвідомлення взаємодії ринкових відносин і професійного самовизначення молоді, значущості професії педагога у виборі професії учнів і ін.).

– формування профорієнтаційних знань і умінь у майбутніх вчителів технологій:

– психолого-педагогічних знань і умінь (психічні властивості, індивідуальні особливості і професійна спрямованість особи в цілях професійного самовизначення учнів і ін.);

– техніко-економічних знань і умінь (наукові основи техніки, економіко-організаційна, екологічна і інші основи промислового, сільськогосподарського виробництва, транспорту і ін.);

– методичних знань і умінь (зміст і методика профорієнтаційної роботи, оволодіння практичними вміннями).

– формування практичного досвіду (оволодіння профорієнтаційними вміннями і навиками, методикою профорієнтаційної роботи, розвиток професійно-творчих умінь через організацію учбово-професійної діяльності).

– самооцінка власної профорієнтаційної діяльності (виділення і аналіз причин успішності або неуспішності профорієнтаційної діяльності, визначення шляхів їх виправлення і перспектив розвитку).

Для отримання позитивних результатів функціонування моделі формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів технологій потрібно створити певні умови, за допомогою яких стає можливим керувати процесом розвитку профорієнтаційної компетентності студентів. Умова як філософська категорія виражає відношення предмету до явищ, що оточують його, без яких він існувати не може [7, с. 707].

Формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів технологій в освітньому процесі вузу залежить від визначення відповідних педагогічних умов:

– орієнтація освітнього процесу на активне і мотивоване оволодіння студентами системою профорієнтаційних знань і умінь;

– введення профорієнтаційних аспектів в загальногуманітарну і

загальнопрофесійну підготовку майбутніх вчителів технології і підприємництва;

– застосування в освітньому процесі інтерактивних ігрових технологій, сприяючих розвитку особисто-професійних якостей майбутніх вчителів технології;

– орієнтація майбутніх вчителів технології до постійної самоосвіти і саморозвитку;

– підбір діагностичних методик для дослідження рівня сформованості профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів технології.

Рівень профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів технології визначається ступенем сформованості мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльного, емоційно-вольового і цінного компонентів.

Цілісний характер вдосконалення профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів технології забезпечувався комплексом дисциплін загальногуманітарної, загальнопрофесійної і предметної підготовки. Інтеграція дисциплін вищеперелічених напрямів створює додаткові можливості для розвитку особистості майбутніх вчителів технології.

Загальногуманітарна підготовка (філософія, соціологія і так далі) озброює майбутніх вчителів діалектичним підходом до пояснення різних явищ навколишній дійсності, методологією пізнання світу і явищ суспільного життя; сприяє становленню світоглядних позицій, розумінню сенсу життя і ролі праці в розвитку людини і суспільства, життєвого, особового і професійного самовизначення; формує знання про права громадян на працю і свободу вибору професії, ринкових відносинах і професійному самовизначенні молоді і ін.

Загальнопрофесійна підготовка (психологія, педагогіка і так далі) забезпечує майбутніх вчителів знаннями основ педагогіки, загальній, віковій і педагогічній психології. Психологічна підготовка дає знання про індивідуальні (темперамент, характер, здібності) і психічні (відчуття, сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява, воля і ін.) властивості особистості; методах вивчення властивостей особистості; видах, змісті і структурі діяльності; про потреби, мотивацію і мотиваційну сферу особи; про професійно-важливі якості особистості. Педагогічна підготовка сприяє розумінню ролі навчання, виховання і самовиховання в розвитку особи, значущості педагога у виборі професії учня і ін.

Предметна підготовка формує знання про наукові основи техніки, економіко-організаційні, екологічні і інші основи промислового, сільськогосподарського виробництва, транспорту і ін.

Методична підготовка навчає змісту і методиці профорієнтаційної роботи; озброює практичними уміннями.

Спеціальна підготовка здійснюється за допомогою спеціальних курсів, що дозволяють розкрити закономірності і принципи роботи по

професійному самовизначенню школярів; удосконалює мотиваційну, емоційно-вольову і ціннову готовність до профорієнтаційної діяльності.

У формуванні профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технології значна роль належить самостійній роботі. Самостійна робота (реферати, повідомлення, вирішення педагогічних завдань, вивчення літератури і так далі), дозволяють створювати умови для розвитку творчої самореалізації студентів на практичних заняттях, в процесі залучення до науково-дослідницької роботи.

Педагогічна та виробнича технологічна практика – важливий складник професійної підготовки майбутнього вчителя технологій. Програми педагогічних практик припускають закріплення, поглиблення спеціальних, психолого-педагогічних і світоглядних знань в процесі застосування їх до вирішення конкретних педагогічних завдань; формування і розвиток у майбутніх вчителів технологій педагогічних умінь і навиків, професійно значущих якостей особистості, необхідних для проведення профорієнтаційної роботи; виховання стійкого інтересу до професії вчителя, потреби в педагогічній діяльності, самоосвіті; виробленню творчого підходу до педагогічної діяльності; ознайомлення з сучасним станом учбово-виховної роботи в школі, з передовим педагогічним досвідом. Педагогічна практика припускає формування професійно-педагогічних, особових, суспільно-політичних якостей, а також розвиток професійно-етичної культури. Педагогічна практика покликана розвивати і закріплювати проєктувальні, конструкторські, організаторські, комунікативні і інші профорієнтаційні уміння майбутніх вчителів технологій. Її найважливіша мета – максимальне наближення діяльності студентів до їх майбутньої професії.

Програми виробничих технологічних практик припускають закріплення, поглиблення загальнотехнічних, проєктно-технологічних знань в процесі застосування їх до вирішення конкретних педагогічних завдань; формування і розвиток у майбутніх вчителів технологій загальнотехнічних, проєктно-технологічних умінь і навиків.

У формуванні профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технологій не маловажну роль відводиться науково-дослідній роботі студентів, яка збагачує і заглиблює спеціальні знання і уміння, розвиває специфічні якості профорієнтаційної компетентності, необхідні вчителеві технологій в профорієнтаційній діяльності.

Таким чином, профорієнтаційна компетентність майбутніх учителів технологій полягає у наявності здібностей, знань, умінь, навичок, установок, переконань, поглядів, мотивів, вольових, інтелектуальних якостей, ціннісних орієнтацій, необхідних для проведення профорієнтаційної роботи та характеризується як інтегративна система, яка містить здатність майбутніх учителів здійснювати професійні функції в процесі профорієнтаційної роботи, враховуючи різні освітні потреби учнів, забезпечуючи обґрунтоване

спрямування професійного самовизначення та створюючи умови для його здійснення.

Формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів технології представляється нами як система підготовки студентів в процесі професійної підготовки, що включає вищевказані етапи.

Використана література :

1. Акмеологическая оценка профессиональной компетентности государственных служащих : учебное пособие. – Изд. второе, перераб. и доп. / подобщ. ред. А. А. Деркача. – М. : Изд-во РАГС, 2007. – 166 с.
2. *Йовайша Л. А.* Проблемы профессиональной ориентации школьников / Л. А. Йовайша. – М. : Педагогика, 1983. – 129 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий довід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина]; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : “К. І. С.”, 2004. – 112 с., с. 11
4. Общая и профессиональная педагогика: учеб. пособ. для студентов, обучающихся по специальности “Профессиональное образование”: в 2-х книгах / под ред. В. Д. Симоненко, М. В. Ретивых. – Брянск : Изд-во Брянск. гос. университета, 2003. – Кн. 1. – 174 с.
5. *Процко Х. В.* Характеристика критеріїв та рівнів сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технологій / Х. В. Процко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – Випуск 71. Серія: педагогічні науки. – Чернігів : ЧДПУ, 2009. – С. 121-124.
6. *Сидоренко В. К.* Наукові основи професійного самовизначення школярів / В. К. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 2.
7. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л. Ф. Ильичев, Н. П. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 840 с.
8. *Яковлева Н. О.* Моделирование как метод создания педагогического проекта / Н. О. Яковлева // Образование и наука. – 2002. – № 6 (18). – С. 3-13.
9. *Ярошенко В. В.* Школа и профессиональное самоопределение учащихся / В. В. Ярошенко. – К. : Рад. Шк., 1983. – 111 с.

ДМИТРЕНКО П. В., КОСЯК И. В. Формирование профориентационной компетентности как составляющей специальной подготовки будущих учителей технологий.

Авторы статьи определяют профориентационную компетентность как одну из профессиональных компетентностей учителя технологий. Рассмотрены и охарактеризованы компоненты, этапы и условия формирования профориентационной компетентности будущего специалиста.

Ключевые слова: профориентационная компетентность, мотива-ционный компонент, когнитивный компонент, операционно-деятельностный компонент, эмоционально-волевой компонент, ценностный компонент.

DMYTRENKO P. V., KOSIAK I. V. Forming of professional competence as constituent of technology teachers' professional training.

The authors define a proforientation competence as one of professional teacher technology competencies. Examined and characterized components, stages and conditions of career-oriented professional competence of the future.

Keywords: career guidance competence, motivation insulating component, cognitive component, operational and activity component, emotional and volitional component, component values.